

Економічна експертиза достовірності фінансової звітності

Михайлишин Н.П.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економічної експертизи та аудиту бізнесу
Тернопільського національного економічного університету

Будник Л.А.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економічної експертизи та аудиту бізнесу
Тернопільського національного економічного університету

Стаття присвячена дослідженню способів викривлення звітних показників і методиці економічної експертизи достовірності фінансової звітності. Розкрито сутність навмисних і ненавмисних викривлень, вуалювання і фальсифікації звітності. Розглянуто основні способи викривлення показників і прийоми їх виявлення, а також основні етапи, які включає методика економічної експертизи фінансової звітності.

Ключові слова: економічна експертиза, вуалювання, фальсифікація, фінансова звітність, методика.

Михайлишин Н.П., Будник Л.А. ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ЭКСПЕРТИЗА ДОСТОВЕРНОСТИ ФИНАНСОВОЙ ОТЧЕТНОСТИ

Статья посвящена исследованию способов искажения отчетных показателей и методике экономической экспертизы достоверности финансовой отчетности. Раскрыта сущность умышленных и неумышленных искажений, вуалирования и фальсификации отчетности. Рассмотрены основные способы искажения показателей и приемы их определения, а также основные этапы проведения экономической экспертизы финансовой отчетности.

Ключевые слова: экономическая экспертиза, вуалирование, фальсификация, финансовая отчетность, методика.

Mykhailyshyn N.P., Budnyk L.A. ECONOMIC EXPERTISE OF THE FINANCIAL REPORTING RELIABILITY

The article investigates methods of accounting distortion performance and the method of economic expertise of financial reporting reliability. The essence of intentional and unintentional distortions, veiling and falsification of reporting has been disclosed. The main ways of distorting the indicators and methods of their detection, as well as the main stages, which includes the method of economic expertise of financial reporting, have been considered.

Keywords: economic expertise, veiling, falsification, financial reporting, methodology.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Недостовірні інформація про фінансовий стан та результати діяльності підприємства створює оманливе враження про суб'єкт господарювання у користувачів фінансової звітності та унеможлиблює прийняття ними обґрунтованих управлінських рішень. До того ж, більшість правопорушень і злочинів економічного характеру здійснюється шляхом маніпулювання фінансовою звітністю. До таких правопорушень належать: ухилення від розрахунків з контрагентами, податкові злочини, незаконне отримання кредиту, обман потенційних партнерів або інвесторів, фіктивне та навмисне банкрутство підприємств та ін. Тому фінансова звітність є одним з основних об'єктів дослідження експерта-економіста.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання про достовірність показників фінансової звітності розглядалися у працях Ф.Ф. Бутинця, С.Ф. Голова, М.С. Пушкаря, В.В. Сопка та інших учених. Проте проблеми, що стосуються методики проведення економічної експертизи фінансової звітності, залишаються недостатньо вивченими і потребують подальшого дослідження.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає у дослідженні змісту різних способів фальсифікації фінансової звітності та прийомів їх виявлення, а також розкритті методики економічної експертизи фінансової звітності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під час проведення економічної експертизи

фінансової звітності підприємства експерт-економіст насамперед повинен встановити її достовірність і виявити можливі факти викривлення окремих показників. Достовірність фінансової звітності забезпечується повнотою і якістю сформованого масиву документації за звітний період.

Причинами викривлення показників фінансової звітності можуть бути як рівень кваліфікації бухгалтерів, так і відверта фальсифікація показників керівництвом (власниками) підприємства або викривлення даних у первинних документах співробітниками, що, в кінцевому рахунку, приводить до фальсифікації звітних показників.

За ступенем впливу на достовірність фінансової звітності викривлення поділяють на суттєві та несуттєві. Суттєві викривлення настільки істотно впливають на достовірність фінансової звітності, що користувачі інформації можуть зробити помилкові висновки і прийняти хибні управлінські рішення. Викривлення визнається суттєвим не тільки за його величиною, але й за характером виникнення. Несуттєві викривлення не впливають на обґрунтованість управлінських рішень користувачів звітності.

За характером виникнення викривлення поділяються на ненавмисні і навмисні. Ненавмисні викривлення є результатом помилок, допущених через некомпетентність, неухважність, халатність облікових працівників, недосконалість системи обліку і чинного законодавства. Це, зокрема, пропущені суми, арифметичні чи логічні похибки, нерозкрита інформація, неточності під час обробки даних, на основі яких була складена фінансова звітність, а в умовах автоматизованої обробки інформації – втрата даних під час збереження, повторне введення даних, неточне заокруглення, програмні помилки тощо.

Навмисні викривлення здійснюються з метою введення в оману користувачів фінансової звітності для отримання незаконних вигод:

- завищення прибутку від операційної діяльності або прибутку до оподаткування – для відображення у більш вигідному світлі результатів роботи системи менеджменту;
- заниження прибутку до оподаткування – для мінімізації податку на прибуток;
- завищення чистого прибутку – для збільшення прибутку на акцію;
- завищення суми активів – для штучного збільшення капіталізації компанії;
- приховування операційних збитків;
- приховування операцій з виведення активів або відмивання коштів.

У будь-якому разі особи, що навмисно викривляють показники звітності, прагнуть

зробити її більш привабливою для потенційних користувачів – акціонерів (власників), інвесторів, контролюючих органів.

У практиці економічної експертизи розглядають два види навмисних викривлень фінансової звітності: вуалювання і фальсифікацію. У результаті вуалювання звітність втрачає конкретність, але при цьому не порушуються жодні вимоги законодавчих актів щодо ведення бухгалтерського обліку. Як правило, вуалювання здійснюють за тими статтями фінансової звітності, за якими намагаються з тих чи інших причин приховати реальні показники.

До вуалювання можна віднести згортання активів і зобов'язань (неправильний залік вимог і зобов'язань), подрібнення статей з метою подальшого об'єднання з іншими статтями звітності, об'єднання різнорідних сум, які намагаються зменшити, в одній статті, внутрішніх змін у структурі Балансу щодо зобов'язань, використання реорганізаційних процедур (злиття, поглинання) для покращення (погіршення) показників звітності, використання звітних даних афільованих осіб тощо.

Фальсифікація фінансової звітності пов'язана з підміною одних показників іншими і створенням у користувачів хибного уявлення про фінансовий стан підприємства та результати його діяльності. Наприклад, з метою залучення інвестицій викривляють статті Балансу, на підставі яких розраховуються показники ліквідності і фінансової стійкості. Завищення вартості активів і заниження вартості зобов'язань дає можливість завищити розмір прибутку, а отже, й розмір власного капіталу.

Фальсифікація вважається більш кваліфікованою дією, ніж вуалювання. Вуалювання знижує якість інформації, внаслідок чого вона не відповідає встановленим вимогам. Фальсифікація показників фінансової звітності може докорінно змінити результат діяльності підприємства, сприяти вчиненню протиправних дій у податковій сфері, доведенню підприємства до банкрутства.

Перш ніж перейти до методики економічної експертизи фінансової звітності, розглянемо поширені у світовій практиці способи викривлення інформації.

1. Штучне завищення суми чистого доходу від реалізації продукції:

- перенесення витрат на підконтрольні компанії, тоді як доходи відображаються в обліку підприємства;

- розрахунки через підставні компанії за неіснуючі товари, в результаті чого реальний рух грошових коштів супроводжується під-

робленими документами, а дохід відображається у звітності тоді, коли це вигідно економічному суб'єкту;

– порушення критерію визнання доходів і витрат. Дохід визнається в одному звітному періоді, а витрати, пов'язані з його отриманням, – в іншому, що приводить до викривлення результативних показників діяльності підприємства. З метою фальсифікації на межі звітних періодів підприємство може визнати дохід у грудні, а витрати, пов'язані з його отриманням, – у січні наступного року;

– реалізація товарів з умовою невизначеності моменту переходу права власності на нього й отримання вигод (умова зворотного викупу), що приводить до підміни категорій реалізації та грошової позики під заставу товару;

– відвантаження товару за фіктивною ціною. Така схема передбачає реалізацію товарів неналежної якості за ціною якісного товару з наступним списанням частини дебіторської заборгованості як нереальної до стягнення.

До ознак викривлення доходу від реалізації продукції відносять невинуватене (без скорочення витрат, збільшення виробничих потужностей) різке його зростання; незрозуміле збільшення оборотності дебіторської заборгованості; зростання доходу порівняно з конкурентами і компаніями-партнерами з тієї ж сфери бізнесу; збільшення доходу від реалізації, наприклад, на 30% за одночасного збільшення дебіторської заборгованості на 75%; значний обсяг продажів підприємствам, вид економічної діяльності і склад засновників яких невідомі.

2. Заниження витрат, а отже, завищення прибутку. Витрати не відображають або відображають в іншому періоді, внаслідок чого занижується вартість робіт (послуг). Симптомами таких викривлень є негативні грошові потоки за зростання прибутковості; незвичне збільшення прибутку порівняно з аналогічними підприємствами галузі.

3. Некоректна оцінка активів або зобов'язань. Для багатьох компаній штучне завищення активів є способом формального дотримання умов кредитних угод (вартості заставного майна або встановлених позичальником критеріїв надання чи продовження кредиту). Крім того, завищення вартості активів (особливо дебіторської заборгованості і запасів) і заниження суми зобов'язань штучно збільшує розмір прибутку, а отже, завищує величину власного капіталу підприємства. А заниження вартості активу і завищення зобов'язань штучно зменшує розмір прибутку або приводить до фіктивного збитку. Небезпечними сигналами для експерта

є наявність негативних грошових потоків, тоді як у звітності показано прибуток; використання складних обґрунтувань для визначення вартості активів, витрат і доходів.

4. Інші сфери для маніпулювання: некоректне розкриття інформації про зобов'язання, про пов'язані сторони; проведення і відображення складних транзакцій з використанням інвестиційних схем чи реорганізацій; наявність сумнівних контрагентів тощо. Експерта має насторожити наявність значного обсягу операцій з пов'язаними сторонами, з дочірніми компаніями, що знаходяться в офшорних зонах, із сумнівними контрагентами.

Методика економічної експертизи достовірності фінансової звітності включає такі етапи [1]:

1. Експрес-огляд фінансової звітності. Основна мета цього етапу – отримання оперативної оцінки фінансового благополуччя і динаміки розвитку досліджуваного підприємства, виявлення «больових» точок його діяльності. Фінансова звітність перевіряється на предмет явно виражених порушень. Для цього експерт-економіст застосовує такі процедури: візуальну і просту рахункову перевірку звітності за формальними ознаками і за суттю (комплектність звітності, правильність заповнення всіх форм, наявність усіх необхідних реквізитів, включаючи підписи відповідальних осіб, арифметичну перевірку валюти Балансу, всіх проміжних підсумків і основних контрольних співвідношень, взаємної ув'язки показників різних форм звітності, аналіз динаміки зміни показників з метою виявлення незвичних відхилень і різких змін). Це дасть змогу виділити сегменти інформації, експертизі яких слід приділити особливу увагу чи запросити додаткові матеріали.

2. Комплексний огляд фінансової звітності й оборотно-сальдової відомості за всіма рахунками бухгалтерського обліку, що дасть можливість експерту-економісту простежити обороти за дебетом і кредитом відповідних рахунків і скласти уявлення про характер, обсяг і значущість окремих господарських операцій.

3. Деагрегація показників фінансової звітності. На цьому етапі встановлюється взаємозв'язок між показниками фінансової звітності та рахунками бухгалтерського обліку, які використовуються для формування цих показників. З метою максимально точного підтвердження показників фінансової звітності експерт-економіст кожен статтю звітності розкладає на складники аж до окремих залишків або оборотів за рахунками. Формування окре-

мих показників простежується до первинних документів і господарських операцій.

4. Визначення господарських операцій, в межах яких проводитиметься економічна експертиза. Оскільки викривлення показників фінансової звітності, як правило, відбувається через неправильне відображення господарських операцій в обліку, то під час проведення економічної експертизи доцільно дослідити взаємозв'язки між окремими об'єктами обліку, що виникають під час здійснення господарських операцій. Такі взаємозв'язки називають циклами господарських операцій. Під час проведення економічної експертизи фінансової звітності доцільно виділяти такі цикли: постачання, виробництво, реалізація і формування фінансових результатів, розрахунки, використання прибутку і формування капіталу, інвестування. Класифікація циклів господарських операцій дає змогу ідентифікувати облікові записи по дебету одного рахунка і кредиту іншого, виявляючи таким чином викривлення чи пропуски в записах.

5. Перевірка правильності відображення в обліку всіх господарських операцій, обґрунтованості їх повноти, достовірності і точності. На цьому етапі експерт аналізує первинну документацію, що є підставою для відображення господарських операцій на рахунках бухгалтерського обліку.

6. Перевірка правильності узагальнення і групування облікових даних і перенесення їх в реєстри бухгалтерського обліку.

7. Перевірка правильності формування показників фінансової звітності на основі даних реєстрів бухгалтерського обліку. На цьому етапі формується остаточна думка експерта-економіста про викривлення показників фінансової звітності, що відображається у висновку експерта.

Найбільш ефективним способом виявлення фальсифікації фінансової звітності є вивчення подій, які виходять за меж нормальної практики: різких необґрунтованих відхилень показників порівняно з попереднім звітним періодом або іншими порівняльними даними; збіль-

шення доходів за зменшення грошових надходжень; збільшення запасів за зменшення кредиторської заборгованості тощо. Для виявлення такого роду викривлень застосовують аналітичні процедури (вертикальний, горизонтальний аналіз, фінансовий аналіз показників або коефіцієнтів). Якщо аналіз показників проводиться з метою виявлення симптомів, незвичних кореляцій показників фінансової звітності, то доцільно попередньо встановити критерії, відхилення від яких вважатимуться аномальними. Під час використання аналітичних процедур фінансові показники досліджуваного суб'єкта порівнюються з порівняльними показниками за попередні роки, з очікуваними результатами діяльності, з показниками підприємств, що здійснюють аналогічну діяльність.

Якщо експертом виявлені ознаки правопорушень, що призводять до банкрутства підприємства, то за результатами аналізу фінансового стану, що проводиться за даними фінансової звітності, він може встановити фактори, які впливають на зниження платоспроможності. Подальший аналіз показників фінансової звітності дає змогу встановити, чи можна було запобігти неплатоспроможності підприємства. Порівнявши отримані результати з іншою доказовою інформацією, експерт-економіст може констатувати факт наявності умислу в діях керівника, менеджера, власника підприємства або найманих працівників.

Висновки з цього дослідження. Фальсифікація фінансової звітності завдає значних збитків усім учасникам ринку, які на її основі приймають управлінські рішення, та сприяє вчиненню різноманітних економічних злочинів. Розуміння сутності навмисних і ненавмисних викривлень, вуалювання і фальсифікації дає змогу підвищити ефективність економічної експертизи фінансової звітності. Напрями пошуку викривлених звітних показників, сумнівних бухгалтерських записів визначаються процесом формування цих записів і звітних даних, в яких найважливішу роль відіграє їх взаємозв'язок і взаємозалежність.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кеворкова Ж.А. Экономическая экспертиза. Курс лекцій: Учебное пособие / Ж.А. Кеворкова. М. «Прспект», 2017. 253 с.
2. Будник Л.А. Економічна експертиза маркетингової стратегії підприємства / Л.А. Будник, Н.М. Михайлишин // Управління економічними процесами: сучасні реалії і виклики: тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції. – Мукачево, 2017. С. 81–83.
3. Сардарова Б. Манипулирование финансовой отчетностью – схемы и способы выявления / Б. Сардарова // Электронный практический журнал «Финансовый директор». 2009. 19 ноября. URL: <https://fd.ru/articles/37006-manipulirovanie-finansovoy-otchetnostyu--shemy-i--sposoby-vyyavleniya?ustp=W>

REFERENCES:

1. Kevorkova Zh.A. Ekonomicheskaya ekspertiza. Kurs lektsiy: Uchebnoe posobie / Zh.A. Kevorkova. M. «Prospekt», 2017. 253 s.
2. Budnik L.A. Ekonomichna ekspertiza marketingovoї strategii pidpriemstva / L.A. Budnik, N.M. Mikhaylishin // Upravlinnya ekonomichnimi protsesami: suchasni realii i vikliki: tezi dopovidey Mizhnarodnoї nauково-praktichnoї konferentsii. Mukachevo, 2017. S. 81–83.
3. Sardarova B. Manipulirovanie finansovoy otchetnost'yu – skhemy i sposoby vyyavleniya / B. Sardarova // Elektronnyy prakticheskiy zhurnal «Finansovyy direktor». 2009. 19 noyabrya. URL: <https://fd.ru/articles/37006-manipulirovanie-finansovoy-otchetnostyu--shemy-i--sposoby-vyyavleniya?ustp=W>

Economic expertise of the financial reporting reliability

Mykhailyshyn N.P.

Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor of Economics Examination and Audit Business,
Ternopil National Economic University

Budnyk L.A.

Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor of Economics Examination and Audit Business,
Ternopil National Economic University

Financial reporting is one of the main research objects of an expert-economist. While conducting an economic expertise of financial reporting, an expert-economist should establish its reliability and identify possible facts of distortion of individual indicators.

By the nature of the occurrence distortions are divided into unintentional and intentional. Unintentional distortion is the result of errors, when intentional distortions are carried out in order to obtain unlawful benefits.

There are two types of intentional distortions in the practice of economic expertise: veiling and falsification. As a result of veiling, reporting loses its specificity, but no requirements of accounting acts are violated. Falsification is related to the substitution of some indicators by others and creating the false idea about the financial state of the enterprise and the results of its activities.

In world practice, the following ways of information distorting are common:

1. Artificial overestimation of the amount of net income from sales of products.
2. Underreporting costs and thus overstating profits.
3. Incorrect assessment of assets or liabilities.
4. Other areas for manipulation.

The methodology of economic expertise of the financial reporting reliability includes following steps:

1. Express-review of financial reports.
2. Comprehensive review of financial reports and turnover data for all accounts.
3. Disaggregation of financial reporting indicators.
4. Defining business transactions which are conducted within economic expertise.
5. Checking the correctness of displaying in the account of all business operations, the validity of their completeness, reliability and accuracy.
6. Checking the correctness of the generalization and grouping of credentials and transferring them to registers of accounting.
7. Verification of the correctness of the formation of financial reporting indicators based on the data of the registers of accounting.

The falsification of financial reporting causes significant losses to all market participants, who, on the basis of their decisions, make managerial decisions and facilitate various economic crimes. Understanding the nature of intentional and unintentional distortions, veiling and falsifications can increase the efficiency of economic expertise of the financial reporting reliability.